

MONOSTOR(OK)-KÉP(EI), MONOSTOR(OK)-TUDAT(AI). KOLOZSVÁR EGYIK LAKÓTELEPÉNEK MENTÁLIS TÉRKÉPÉRŐL

Pásztor Gyöngyi

A szerző minőségi módszereket alkalmazva azt tárja fel, hogy Kolozsvár legnagyobb lakótelepének – Monostor – lakói hogyan viszonyulnak saját lakóhelyükhöz és milyen mentális sé mák mentén strukturálják a teret.

Bevezetés · A városi tér sohasem csupán fizikai hely, ahol az egyének élnek és mozognak hanem egyben kulturálisan felépített társadalmi tér is. Az egyének különböző értelmet tulajdonítanak ugyanazon fizikai térnek, azaz egyéniesítik és érzelmeket, jelentéseket csatolnak hozzá. Azonos tér vagy fizikai környezet emiatt nagyon változatos értelmi és érzelmi palettát, valamint viszonyulás-rendszert generálhat. A (társadalmi) térben való élés átrajzolja a hely fizikai jellemzőit, határait, az adott hely „valós” képét. A mindennapi használatú utak „megrövidülnek” és gyakran „megszépülnek”, míg a kevésbé használtak „távoliaknak” és „idegennek” tűnnek. Mindenki rendelkezik egy olyan kognitív térképpel, amelyre rávésődnek a mindennapi tevékenységek terei, amely a képek részletességének függvényében egyaránt tartalmaznak nagyon részletes (otthonos) és elmosódott (szürke, ismeretlen) helyeket. Mindezek értelmet tulajdonítanak a környezetnek és a mindennapi eligazodásban segítenek.

A környezet mentális leképezése nem csupán egyéni, hanem társadalmi, kulturális képződmény. Olyan szimbolikus jelentősége van, amely keretet szab és meghatározza az egyéni viselkedésmintákat is. Egy település, város vagy lakótelep lakói egy szélesen elterjedt, közös tudást fejlesztenek ki a környező világról. E tudás közös volta sokszor egyértelmű hiszen bizonyos elemei a mindennapok háttérét adják a helyek jelentéseinek formájában, vagy az emberek identitásában, ami lehetővé teszi, hogy a lakók egymásra találjanak. Ez a tudás része a lokális kultúrának, ez az ami hozzájárul ahhoz, hogy „értelme legyen a körülöttünk lévő világnak”.

A térről való „közös” tudás szimbólumokból áll, amelyen keresztül az emberek jelentést tulajdonítanak a mindennapi élet

jelenségeinek. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy az emberek nem pusztán utcákból, épületekből és parkokból álló városban élnek. A hétköznapi ember élete útvonalakból, címekből, biztonságos, barátságos, ismeretlen, veszélyes stb. helyekből álló városban zajlik – más szavakkal, a mindennapok világa egy jelentésekkel telített térben zajlik. Ez a recept tudás fontos része a mindennapoknak, ez az ami segít eligazodni a városban.

E tanulmány Kolozsvár egyik legnagyobb lakótelepének,¹ Monostor lakóinak a lakónegyedükhöz való viszonyulását, arról való véleményét, valamint a különböző térbeli struktúrák mentális leképeződésének mikéntjét írja le. A mentális térképezés módszerét választottam e vizsgálódás során, mert úgy vélem, segítségével megvilágíthatók azok a jelentések, amelyekkel az emberek a teret felruhazzák. Fontossága abban rejlik, hogy az emberek mindennapi viselkedését és térbeni mozgását meghatározza az, ahogyan a világot és környezetüket látják.

Az elemzés empirikus alapját 119 monostori lakóval készített mentális térkép² és interjú képezi.³ Az interjú készítés két párhuzamos logika mentén zajlott: részben a mentális térkép elemeinek értelmezésére és magyarázására szolgált, másrészt pedig a lakókörnyezethez és negyedhez való viszonyulást, a térhasználat mintáját, valamint mindezekhez kötött szubjektív értékelést hivatott feltárni.

Monostor – falu, lakótelep, város? · Kolozsvár szisztematizálása⁴ során, a régi város periferiáján (értsd szélén) fekvő lakónegyedek⁵ jelentős részét felszámolták, helyette pedig panellakás rengetegeket építettek.⁶ A lakónegyedeket többnyire párhuzamosan építették, nem egymást követően, így a mai lakónegyedek néhány évnyi eltéréssel egy időben épültek.⁷ A szocialista városépítés eredményeként tehát Kolozsvár egy panelvárossá, lakóinak többsége pedig panellakóvá⁸ vált. Az átépítés következtében rendszerint a negyedekben csupán néhány ház, esetleg utcarész maradt érintetlenül,⁹ teljes mértékben csupán egy negyed (Bulgária telep) „úsztatta meg” e radikális változ-

tatásokat. A lebontott házak tulajdonosait és lakóit – akár csak az ország többi részében – az újonnan felépült tömbházakba költöztették.

Kolozsvár szocialista urbanizációjának két nagy periódusa¹⁰ különböztethető meg, amelyek főként a városépítés jellegére voltak nagy hatással. Az első a hatvanas évek elejétől megközelítőleg 1972-1973-ig tartott, a második pedig a hetvenes évek közepétől kezdődően a rendszerváltásig tartott. Az első időszak sajátossága az urbanisztikai szempontból a „modern” városépítés elveire való valamelyes odafigyelés (Troc, 2003:7), amely együtt járt a játszóterek, zöldövezetek, parkok, sétányok és utak tervezésével is, amely biztosította a főúthoz és a közlekedési útvonalakhoz való gyors hozzáférést. A második időszak urbanisztikája szinte teljes mértékben mellőzött bármilyen elvszerű racionális tervezést, a mennyiségi elv, az intenzív terület-kihasználás jegyében az improvizációra hagyatkozott. Monostort (mint lakónegyedet) többnyire ebben az időszakban építették, emiatt gyakori, hogy a tömbházak közötti távolság nem haladja meg a tizenöt métert. Ez az „ad hoc” építkezésmód amely sokkal inkább egy labirintusépítési kísérletre hasonlít mint városépítésre (Troc, 2003:8). E labirintusokat pedig gyakran falszerű építményekkel (panelekkel) borították, így biztosítva a felszín reprezentativitását s egyben elrejtve a háttér kuszaságát.

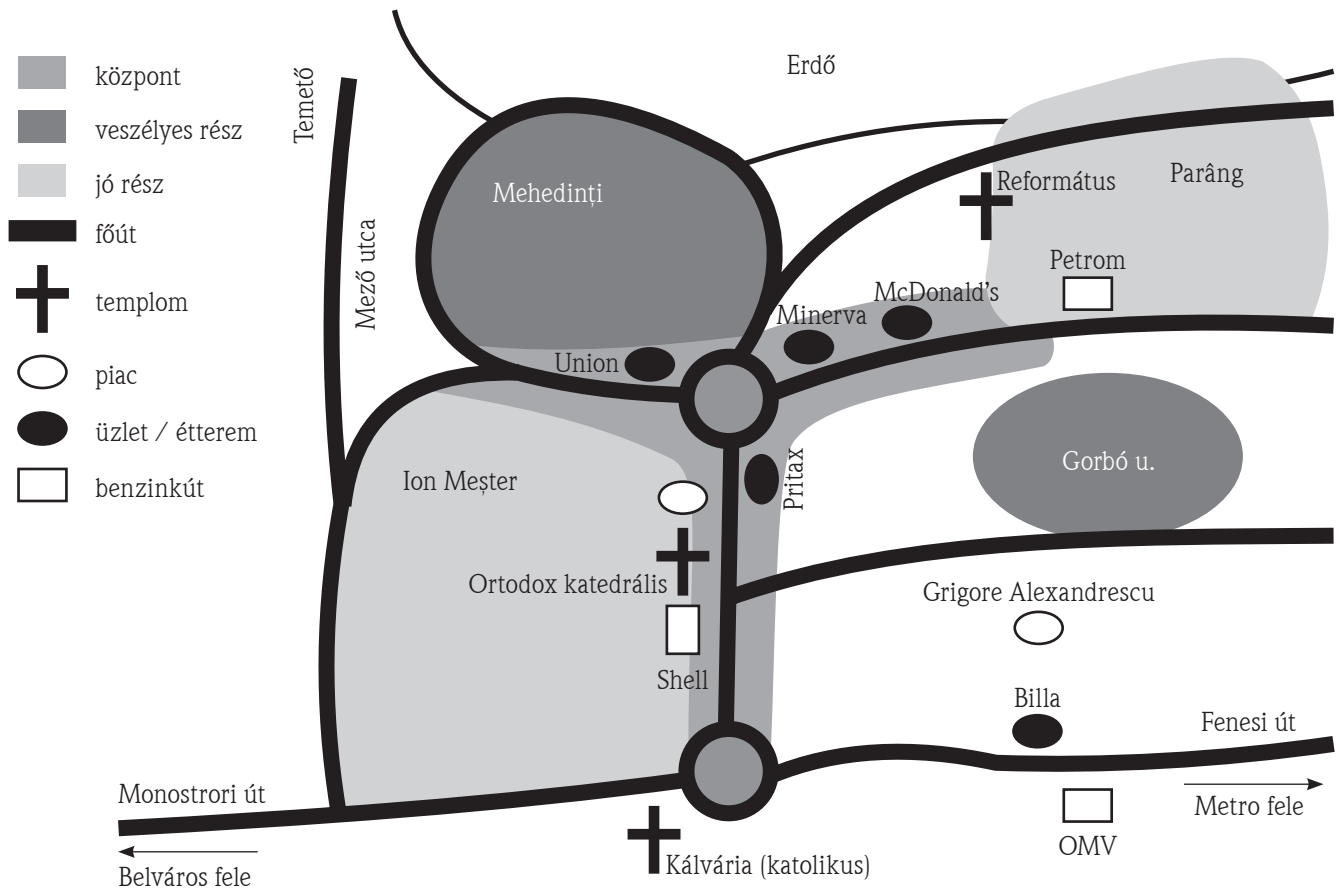
Monostor tehát bizonyos értelemben tipikusnak tekinthető, hiszen a kommunizmus közel fél évszázada alatt Románia városainak szinte mindegyike hasonló lakótelepekkel „bővült”, lakást biztosítva a bevándorló ipari munkásságnak. Tipikus példája annak az urbanisztikai vízióknak, amely a szocialista rendszert jellemezte: társadalmi, foglalkozási kategóriától függetlenül az elsődleges célja az egyforma lakáskörülmények biztosítása, standard lakások tervezése és megépítése volt. A román szocializmus urbanista víziója a különböző társadalmi kategóriákat belekényszerítette ebbe a modernnek tartott városi formába, ahol minden létező különbséget megpróbált eltüntetni. A panel-negyedek az „új társadalmi rend megvalósításának” (Kligman, 1998) legkézenfekvőbb megoldását jelentették. Ez azt is jelentette, hogy az urbánus tér a politikának alárendelt-

nek kellett lennie (Belkis – Coman – Sârbu – Troc, 2003:135), ami az átláthatóság és ellenőrizhetőség, a megszakítás nélküli felügyelet elvének kellett elsősorban megfeleljen.

Ennek ellenére Monostor sajátos, úgy ahogy minden város vagy lakótelep kialakulása, fizikai és szimbolikus felépítése sajátos. A lakótelep a kommunista ideológia „falugyűlöletének” következményeként született, az egykori Monostor falu beépítésével vált a város részévé. Sajátosságának egyik forrása az etnikai jellege, amit a negyed e falutól örökölt (Troc, 2003:9). (Amint ezt a későbbiekben látni fogjuk, hiszen ennek a jelenre nézve is jelentős következményei vannak).

A tömbházak felépítése, ahogyan az összes többi kolozsvári lakótelep esetében, nem a város felől, hanem a városszéli szántók felől kezdődött (Pillich, 1985:56) és közeledett az egykori város határhoz, azaz a belváros fele.¹¹ A tömbházak építését a hatvanas évek végén kezdték el, majd lelassult ütemben a többi lakónegyeddal párhuzamosan a nyolcvanas évek végéig építették, a volt falu városfelőli utcája (Mező utca) pedig lebontatlan maradt. A negyed felépítése tehát közel három évtizedig tartott, ennek következtében építészeti szempontból közel sem egységes, különböző részei magukon viselik az adott időszakok építészeti jellemzőit, többé-kevésbé egységes tömböket alakítva ki (Planwerk, 2003). Ez elsősorban a tömbházak jellegében nyilvánul meg hiszen a területrendezésnek semmilyen elvszerűsége nem figyelhető meg.¹² E különbözősége a későbbiekben még visszatérünk, hiszen a mentális térképek strukturáló elemeivé váltak. Az elmúlt közel három évtized alatt Monostor a város legnagyobb lakótelepévé nőtte ki magát, Kolozsvár lakosságának közel harmada lakik itt.

Monostoriak lakóhelyükről alkotott képe · A Monostoriak lakóhelyükhöz való viszonya és azok a mentális struktúrák, ahogyan e teret leképezik, sajátos de ugyanakkor sok szempontból tipikus, mint ahogyan maga a negyed is az. Az alanyok rajzai és elbeszélései kapcsán az általunk vizsgált negyed „átlagos *«reprezentatív földrajzi» mentális struktúrája*” – pontosabban annak sematikus – ábrája a következő:

A fentebb ábrázolt kép az alanyok által készített rajzok kvázi-statisztikai feldolgozása: azok az elemek kerültek rá, amelyek a megkérdezettek által készített rajzok több mint felében megjelennek. A térkép a következő elemeket tartalmazza:

1. Azok a mentális egységek amelyek a negyedet alkotják: Ion Meșter, Mehedinți, Parâng, Grigore Alexandrescu, Gorbó utca és a Központ.

2. A különböző zónák minősítései, azaz melyek azok a részek amelyeket jónak (biztonságos) vagy rossznak (veszélyesnek) tekintenek.

3. A leggyakrabban használt útvonalak. Ezek többnyire azok a főutak amelyek a Központban vannak, a közszállítás útvonala.

4. A leggyakrabban megemlített referencia pontok. Jelleműket tekintve ezek többnyire kereskedelmi egységek (üzlet, piac, étterem, benzinkút) valamint templomok.

A feltüntetett elemeken kívül az ábrázolásoknak van néhány sajátossága. Talán már az első megfigyeléskor szembeötlő, hogy a reprezentációk többsége (tizenkettő kivételével) fordított, abban az értelemben, hogy az észak irány a lap alján található. Ez annak a következménye, amely szerint a negyedet a Monostori út – Fenési út tengelyhez képest ábrázolják, amely egyben a negyed mentális határa, valamint két fontos lokáció irányba vezet: a Városba (Belvárosba) valamint a Metro fele. Ugyanakkor a negyed egy domb oldalán helyezkedik el, ennek következménye, hogy a mentális „fölfele” dél irányban van.

Egy következő közös jellemzője e mentális térképeknek, hogy a külső határvonalak eltérnek az adminisztratív határoktól,

azaz vannak a negyednek olyan részei amelyek, úgy tűnik, jellegükben nem hasonlítanak ahhoz amit monostorinak vélnék, emiatt nem alkotó elemei a negyed mentális térképének. Ezek főként a központhoz legközelebb eső részek¹³, valamint a Monostori út – Fenési út túoldalán fekvő részek. Érdekes kivételt képez ez esetben a Billa üzlet, amely a valóságban az út túoldalán van, de mivel a negyed részének tekintik (gyakran használt üzlet), átkerül az út ellenkező oldalára.

A mentális térképek fontos sajátossága egy bizonyos mértékű *szegmentáltság* és *szakadozottság*. E fogalmakkal azt az állapotot szeretném megragadni, amely szerint a negyed nagysága és kuszasága miatt az alanyok által rajzolt térképek területileg általában nem fedik az egész területet, csupán annak egy kis részére, a lakóhelyre korlátozódnak, azt csatlakoztatva különböző referenciapontokhoz, amelyek többnyire a központban található. A saját lakókörnyezetén és környékén kívül a lakók kizárólag a negyed központi részeit „használják”, máshová kevésbé vagy egyáltalán nem vezetnek útvonalak. Mindez annak a mutatója, hogy a lakótelep túl nagy ahhoz, hogy mindenki által teljes mértékben átlátható legyen. Maguk a lakók is úgy vélik, hogy a Monostor egy önálló egységet alkot, egy kisváros nem csupán Kolozsvár egyik lakótelepe.

„Egy negyed tele emberekkel, tömeg, zaj, sok autó... tesszik tudod, egyetlen negyed sem éri el ennek a standardjait. Fogadhatnék hogy egy kisváros... fejlődni kezdett, második Kolozsvárként működik” férfi, 32 éves, román, taxisofőr

„már csak azt nézzük hogy, hogy vélekednek a kolozsváriak a Monostorról, az furcsa, mert valójában Monostor egy kis város már, sokan még mai nap is úgy emlegetik, hogy Monostori Egyesült Államok (románul: Statele Unite ale Mănăsturului). Valójában egy kis falu volt, de most már nagyon kinőtte magát. Annyi az egész, hogy tizenöt év alatt épült ki ez a rész, és mondjuk egy részben látszik is a lakosokon, hogy behozták őket ide, de most már kezd kialakulni. Jellegzetessége az, hogy óriási más negyedhez viszonyítva. Sok féle ember van benne, az biztos. Különlegessége, mondom egy kis város valójában, szerintem ez a része a városnak külön is megállná a helyét, külön is egy kis város lehetne, annyi minden van itt.” 35 éves férfi, tanár, román

Mint ahogyan az előzőekben is említettem a tér mentális differenciálódása az építészeti egységek mentén történik. A megnevezések a adott terület legfontosabb utcájának nevéből származnak, az utca nevét vetítik ki tulajdonképpen annak környékére is. A Központnak nevezett hely a különböző közlekedési útvonalak találkozási pontja, itt található a negyedben a legtöbb kereskedelmi egység, bank és biztosító társaság kirendeltség, éttermek stb. Vannak viszont a negyednek olyan részei, amelyek nem csatlakoznak egyik egységhez sem: ilyen például a Parâng, Mehedinți illetve Központ közötti rész. Ugyanakkor a Gorbó utca (és környéke) tulajdonképpen a Grigore Alexandrescunak része, ennek ellenére mentálisan elkülönül az attól.

A negyed különböző zónáihoz a jó és rossz jelzők társulnak, amelyek viszont elsősorban az ott lakók státusára vonatkozik. E különbségeket alátámasztják olyan infrastrukturális tényezők is, mint az utcák minősége, zöldövezetek, parkok, közvilágítás, habár a lakások vagy az ingatlanok minősége többnyire azonos. Így a rossz részek azok ahol szegények vagy romák laknak (pl. Ion Mester), indikátorként pedig gyakran a szemetet és a közbiztonság hiányát említik. A jó részek azok, ahol olyanok laknak „mint mi”, ahol „általában nincsenek problémák”, a stratégiai helyek közelében, több zöldövezettel, esetleg az erdő közelében.

„Én azt mondom, hogy ez egy jó zóna, nyugodtan lehet élni, a szomszédokkal nincsenek problémák, a közköltéssel nincsenek elmaradások. Nincsenek cigányok sem, ahogy mondani szokták, hogy a Monostor az cigány negyed. Monostor a város legsűrűbben lakott negyede, de én mégsem érzem olyan fullasztónak. Igaz itt vannak azok a tíz emeletes blokkok egymás hegyén-hátán, de hát ez van.” férfi, 29 éves, munkás, román

A negyedhez való viszonyulást elemezve három eltérő típust különböztethetünk meg: az elutasítást, az elfogadást és a teljes azonosulást vagy büszkeséget. Az *elutasítás* fogalma tulajdonképpen egy kettős viszonyulást takar, amelynek központi eleme a lakóhely (lakás) és negyed közötti különbségtétel és a kettőhöz való eltérő viszonyulás. Az elutasítás a negyed és a hozzá csatolt jelentésekre vonatkozik, ezt kiegészíti viszont a lakás és közvetlen környezetének, mint lakóhelynek az elfogadása vagy megszokása. Ebben az esetben a negyed csupán mint lakóhely jelenik meg, minden egyéb tevékenység – munka, szabadidő – a városhoz köti az *elutasítókat*.

„Nem szeretem, hogy nincsenek játszóterek ... A gyerekeknek nincs hol játszaniuk. Vagyis nagyon kevés hely van ... Nem tetszik semmi sem itt a Monostoron. A gyermekeimet a garázsok mellett hagytam felnőni ... Nem tetszik nekem egyáltalán, hogy milyen emberek élnek erre ... Furcsák.” 39 éves férfi, munkás, magyar

Ez a viszonyulás többnyire a magyarokra, valamint a kolozsvári származású közepesen vagy magasan iskolázottakra jellemző. Arra, hogy a negyedhez való viszonyulás milyen jellemzők mentén változik a későbbiekben visszatérek. Hogyha tehetnék elköltöznének a negyedből egy olyan helyre, amely úgy a lakhatás, mint a negyed szempontjából kedvezőbb lehetőséget jelentene, azaz adódó alkalommal, a Mărăști téren kívül, bárhova elköltöznének.

A *megszokás* alatt olyan viszonyulást értek, amely egyfajta akkomodáció egy olyan helyhez, ami nem nyújt esztétikai élményt. Másként talán úgy mondhatnánk, hogy „nem tetszik, de megszoktam”. Ez főként azokra a lakókra jellemző, akik már felnőttként közvetlenül a negyed építése után költöztek ide, előzőleg pedig házban laktak – akár Kolozsváron, akár falun.

„...akárhogy, de megszoktuk. Én már nem is hallom a villamost, néha megkérdeznék, hogy hogy tudok így aludni, de akárhogy öreg vagyok és korán ébredek. Esetleg azt is mondhatnám, hogy szeretem itt, mert sokan laknak itt velem és a feleségemmel egykorúak. Még eljárnak a szomszédokhoz, nem vagyunk olyan magunkra. Öregségre már csak a magánytól fél az ember.” 64 éves, férfi, nyugdíjas, román

„Megszoktam. Mindenképpen idegesít az a zsúfoltság a Monostoron, de nincs mit tenni. Azt a helyet ahol lakom szeretem, mert ott vagyunk kinn az erdő alatt a város szélén, friss a levegő, nem jön fel annyira az utca zaja. Amikor kinézek az ablakon, látom az évszakokat. Sajnos tele van a negyed olyan kölykökkel, akik ott töltik a gyerekkorukat a lépcsőházban, vagy az előtt, akik nem mennek sehova, ott nőnek fel. A Hajnal negyed, a Györgyfalvi, vagy a Dónát negyed az „úri negyed”, Monostor kimondottan a munkásnegyed.” 23 éves nő, egyetemista, román

A teljes elfogadás legfontosabb jellemzője, hogy a monostoriasság önmagában büszkeségre ad okot. Ez esetben a hellyel való teljes azonosulás figyelhető meg, a monostori jelző az identitás fontos eleme, mindenképpen megelőzi a kolozsvárit.

„Én inkább büszke vagyok arra, hogy monostori vagyok, egy sokkal nyugodtabb és tisztább negyed mint a többi. A Mărăști tér például olyan szennyezett, ott van az ipari zóna, és olyan sűrűn lakott. Mondhatnám olyan mint egy kis város. Azok, akik már régi monostoriak igazán tudják, hogy ez egy jó hely. A lakosság is jó, nem mondhatom, hogy csak fiatalok vagy csak idősek lakják, inkább vegyesen, mint egy igazi városban. A régi monostoriaknak egy sajátos szeretetük van a negyed iránt, itt nőttünk fel, láttuk hogy épül ki, egy különleges hely ahol

születtem és ahol élni akarok. Sokan úgy mondják, hogy monostori nem kolozsvári, mert büszke vagy rá, sajátos hely ami büszkeséget ad.” 31 éves férfi, szabó, román

Ez a típusú viszonyulás főként azokra a román fiatalokra jellemző akik itt születtek és szocializálódtak, akiknek ez a negyed a gyerekkoruk helyszíne. Szülőföldjüknek tartják ezt a helyet. Ugyanez a viszonyulás jellemző egy sajátos és kisszámú csoportra, akik a régi Monostor falu lakói (erről bővebben lásd Belkis – Coman – Sárbu – Troc, 2003). Ennek a viszonyulásnak egyik legfontosabb jellemzője, hogy a monostoriasság minden esetben valamivel szemben határozódik meg, leggyakrabban Kolozsvárral mint várossal szemben, vagy valamely negyeddal szemben.¹⁴

Monostornak ez esetben központi jelentősége van, a mindennapi élet szinte kivárálagos helyszíne. A munkahely vagy az iskola az amely esetleg a város más részéhez kapcsolódik, habár gyakori az, hogy ezek is a negyedben találhatóak. A szabadidő eltöltése viszont szinte kizárólag itt zajlik: parkok, sportpályák, szórakozó helyek, erdő vagy a tömbház környéke. Ugyanakkor költözés esetén ugyancsak a negyedben maradnának.¹⁵

„Nekem tetszik, nagyon tetszik. Nem költöznék el semmi pénzért innen. Nagyon közel lakom a munkahelyhez, közel a villamos megállóhoz, sok üzlet, a piac közel, a negyed pedig nagyon szép. Közel van az erdő... Én azt mondom, hogy egy szép negyed. Ameddig Funar volt (kacag) na jaj Istenem, a polgármester negyede, mert itt lakott, na de most nem polgármester” 27 éves nő, asszisztens, román

Ez az elfogadás annak a természetes folyamatnak az eredménye amelynek során az egyének domesztikálják a lakókörnyezetüket, egyéniesítik, különböző érzelmeket kapcsolnak hozzá és értelmet tulajdonítanak neki. Ehhez a térhez kapcsolódnak tehát a magánélet különböző pillanatait, amelyek jelentéssel töltik meg a teret. A különbség csupán abban rejlik, hogy területileg mekkorára nyúlik ki az a hely amit magukénak tekintenek, amely jelentéssel telítődik és honnantól válik ismeretlenné, semlegessé vagy ellenségessé.

„Legyek őszinte, hogy miért tetszett? Hát, a férjem miatt. Szerelem volt első látásra... szegény... milyen szerelmes voltam akkoriban. Minden tetszett nekem ami neki is tetszett, szerettem a zenét amit hallgatott, ahol lakott...azaz minden, tényleg minden. Úgy volt az akkoriban. Azért tetszett nekem Monostor is, pedig borzalmas dolgokat mondtak róla, tényleg borzalmakat. Aztán meg azért költöztem ide, hogy pihenjek egy kicsit, a szüleimnél nehéz volt az életem. Aztán meg családot alapítottam, meg dolgoztam. A férjem sokat segített. Itt kaptunk lakást, a férjem egyébként monostoron lakott mielőtt a blokkokat építették. Korábban is jártam itt és tetszett. A férjem itt akart lakni, szerette Monostort, én is megszerettem” 59 éves nő, nyugdíjas, román

A legfontosabb változók tehát, amelyek a Monostor lakóinak a lakótelepükhöz való viszonyát strukturálja a következők: az

ideköltözés időszaka, az életkor valamint a *nemzetiség*. Ami a negyedbe költözés időpontját illeti, '89-es fordulatot követően az ingatlanpiac megjelenése kulcsfontosságú. Míg '89 előtt a lakóknak a lakásokat kiutalták, emiatt a lakhely választás lehetősége sokkal kisebb mértékű volt, mint a rendszerváltást követően, amikor a lakóhely választása gazdasági tényezők mellett szubjektív elemeket is tartalmazó egyéni döntés következménye. Azok esetében tehát, akik '89 előtt költöztek a Monostorra, az elutasítás vagy az elfogadás különböző mértékeiről beszélhetünk. Azok esetében viszont akik a rendszerváltást követően költöztek ide az elfogadás racionalizált változatával találkozunk, amely a lakótelep kedvező adottságait hangsúlyozza.

„szeretem itt, mert friss a levegő ... sok a zöld, közel van az erdő, .. szemben a Mărăști térrel például” 41 éves nő, munkanélküli, román

„Itt Monostoron nagyon keresettek a lakások, és jó pénzeket adnak érte. Éppen ha kellene még a mai nap eltudnám adni a garzont, annyira keresettek. Eléggé csendes ez a része, a levegő tiszta a sok fa miatt ... sok a park, erdő. Szerintem a Monostor elkülönül a kolozsvári többi negyedeiktől, egyedülálló, nem mint azok. Itt mindenünk megvan, ha az embernek kell valami, nem kell érte a központba bemenjen. Így több szempontból különbözik a többi negyedtől! Ez csak jó!” 38 éves nő, ápoló, román

Ugyanakkor a Monostorképek etnikai különbségeket is mutatnak. Monostor egészében román térségként értelmezett, gyakran a kolozsvári román nemzeti öntudat forrásaként viszonyulnak hozzá. Ez a jellemzője szocializmus előtti időszakra visszavezethető, amikor ezen a helyen egy román falu állt a magyar Kolozsvár mellett. Ezt a jellemzőjét aknáztta ki a város volt polgármestere, aki etnikai jellegét hangsúlyozva támogatta ezt a negyedet (Lazăr, 2003). A lakótelep fő utcáját átkeresztelte Antonescu utcának, a negyed központjába tervezett egy Antonescu szobrot (lásd Troc, 2003), szavazó bázisa is tulajdonképpen ebben a negyedben tömörült.

A román etnikai jelleggel felruházott helyen az itt lakó magyarok megpróbálnak kidolgozni olyan stratégiákat, amelyek „lakhatóvá” teszik. Ez a stratégia a következő folyamatokban érhető tetten: egyrészt a negyed alternatív magyar etnicizálását figyelhetjük meg, amelynek lényege a román jelleg elutasításán túl olyan pontok megtalálása, amely magyar etnikai jelleget öltethet. Ilyen hely a Kálvária¹⁶ templom, amely ezáltal a negyed központi elemévé válik.

„Én falun nőttem fel, innen nem messze, Bácsban, nem tudom, ha tudja, hol van, ... s magyarok között. (hallgat) Itt aztán beraktak ide pár négyzetméterre egy csomó mocskos román közé s éljél. Azt se tudták ezek, mi a fürdőszoba, me nekünk otthon az is volt. Mindenhonnan voltak ezek, az istenháta mögül szedték össze őket... Nem, én nem szerettem. Aztán ez a Funar se csinált egyebet, csak mind a gyűlölködést, a magyarok s a románok között. De én immár ötvenhét évesen mit csináljak? Egyedül? Haza már nem költözhetek, édesanyámék is

meghaltak már, na. Ez van. ... Otthon így az idősebbek, mint én is vagyok már ... kiülnek padokra, a kapuk elé, összejárnak, valamit egész nap lehet csinálni... Itt? Há itt is ki lehet ülni, de nem olyan na. Hát itt van tíz méter a két blokk között, hát itt mit lehet csinálni?

Ez a szép templom, itt kint, a Kálvária templom. Az nagyon tetszik, nagyon szépen meg van csinálva, most, hogy ezek visszaadták, me még templomuk se volt. Most építenek itt kettőt is. Meg aztán mindenütt az országban. Náluk most van a honfoglalás. (nevet) Há nem igaz?” 57 éves nő, nyugdíjas, magyar

A stratégiának egy másik eleme, hogy a lakóhely és általában a negyed (Monostor) differenciálódik. Elsősorban Kolozsváriaknak tartják magukat, Monostor pedig csupán a lakóhelyet jelenti, amely elkülönül a negyed többi részétől amit egyébként elutasítanak. Az elutasítás etnikai jellege olyan elemekkel telítődik, mint a *gondozatlanság, szemét, rendezetlenség, nevetlenség, cigányok, kulturálatlanság* stb.

„De talán még fontos különbség az itt lakók többsége... Szóval úgy értem az itt lakók többsége is sokat változtat a negyed arculatán. Ugye a sok faluról betelepített román, akik nem voltak hozzászokva egy csomó mindenhez, ők is sok mindent tönkretettek. Meg a viselkedésük is, hát na, néha nem éppen nevezhető civilizáltnak. De ilyenből mindenfelé van, itt lehet ha egy kicsivel több, a Funar bácsi nagyon szereti őket (nevet) ő is itt él közöttük. Amíg Funar volt a polgármester, azért sokat tett ezért a negyedért, itt voltak az ő emberei úgymond. (nevet) Most aztán kiderül, hogy lesz-e ennek folytatása, vagy milyen irányba mozdul a politikum.” 31 éves férfi, mérnök, vállalkozó, magyar

Gyakran a Monostoron lakás kényszerként jelenik meg, amelyet kedvezőtlen gazdasági vagy családi helyzet magyaráz.

„nem Monostoron laktunk, hanem fenn a Györgyfalviban. De valami nehézségek miatt el kellett adjuk... s el kellett költöznünk. Nehéz időszak volt az! Jó, hogy túlél-tük. Csak a kislányomat sajnáltam...olyan kicsi volt akkor. Így Monostorra kerültünk ide, s ehhez képest nem zsimbelünk. Nem olyan mint a Györgyfalviban... De tudod, hogy megszoktam a Monostoron. Igaz, hogy még vannak valami problémák, meg a szomszédok néha-néha zajonganak. Én kolozsvári vagyok elsősorban, s aztán monostori. Szerintem nem jó, hogy úgy elkülönítene a többi résztől! Ezt nem szeretem! Fenn a Györgyfalviban is úgy ellenzik a monostoriakat. Hogy azok csúfak, piszkosak, vágabondok, ilyenek és olyanok ... már nem sorolom fel, hogy miket még mondanak,

hisz már mindenki tudja, közismert dolog. Az emberekkel van a gond, a baj. A monostoriak kell valahogy védekezzenek ezek a negatívumok ellen. Igaz, hogy vannak itt csavargók is,... de nem mondható, hogy az egész monostori ember rendetlen és cigány. Ez a dolog nagyon felbosszant. Vannak rendes emberek is! Ezt nem kéne elfelejteni!” 46 éves nő, munkás, magyar

Következtetés · A Monostoriak negyedükhöz való viszonyát vizsgálva látható az, hogy úgy, ahogy maga a negyed nem homogén sem építészeti, sem társadalmilag, úgy a negyedről való tudás sem tekinthető homogénnak. Rövidebben talán úgy fogalmazhatnánk, hogy nem Monostor, hanem monostorok vannak, mindenik a maga sajátos lakótelep képével és tudatával. A legfontosabb változók, amelyek a Monostor lakóinak a lakótelepükhöz való viszonyát strukturálja az életkor, az időszak amikor a negyedbe költözött, társadalmi státus valamint a nemzetiség. E változók mentén háromféle viszonyulás különböztethető meg: az elutasítás, elfogadás vagy a teljes azonosulás.

Az *elutasítás* többnyire a magyarokra, valamint a kolozsvári származású közepesen vagy magasan iskolázottakra jellemző. Ebben az esetben a negyed csupán mint lakóhely jelenik meg, minden egyéb tevékenység – munka, szabadidő – a városhoz köt, az elutasítás a negyedre és a hozzá csatolt jelentésekre vonatkozik. Ezt a viszonyulást kiegészíti viszont a lakás és közvetlen környezetének mint lakóhelynek az elfogadása vagy megszokása. A *megszokás* főként azokra a lakókra jellemző akik már felnőttként közvetlenül a negyed építése után költöztek ide, előzőleg pedig házban laktak – akár Kolozsváron, akár falun. Egyfajta akkomodáció ez egy olyan helyhez, ami nem nyújt semmilyen esztétikai élményt, másként talán úgy mondhatnánk, hogy „nem tetszik, de megszoktam”. A *teljes elfogadás* főként azokra a román fiatalokra jellemző, akik itt születtek és szocializálódtak, valamint a régi Monostor falu lakóira. Ennek kapcsán a hellyel való teljes mentális azonosulás figyelhető meg, a monostori jelző az identitás fontos eleme, mindenképpen megelőzi a kolozsvárit. Tulajdonképpen a monostoriasság önmagában büszkeségre ad okot.

Ugyanakkor a mentális térképek fontos jellemzője egy bizonyos mértékű *szegmentáltság* és *szakadozottság*, amely bizonyos értelemben átláthatatlanná teszi a negyedet. Mindez talán annak a mutatója, hogy a lakótelep túl nagy ahhoz, hogy mindenki által használható és teljes mértékben átlátható legyen. Maguk a lakók is úgy vélik, hogy Monostor inkább egy városhoz mint lakótelephez hasonlít. Szakadozottsága ugyanakkor építészeti jellegének is következménye amely gyakran labirintusszerű: gyakoriak a körkörös utcák, helyenként a tömbházak csupán néhány méter távolságra vannak egymástól. A negyed különböző részei struktúrájukban nem hasonlítanak egymáshoz, a központi rész kivételével pedig hiányoznak olyan referenciapontok, amelyek segíthetnének az eligazodásban.

JEGYZETEK

1. Szociológiailag talán a lakótelep fogalom használata indokolt, viszont e lakótelep adminisztratív és városrendészeti szempontból önálló negyedet is alkot. Monostor ugyanakkor területileg nagyobb, mint az átlagos lakótelepek és semmilyen szempontból nem tekinthető egységesnek vagy homogénnek. A tanulmányban mindkét fogalmat felváltva használom, ugyanabban az értelemben, tudatosítva azt, hogy talán egyik fogalom sem fedi teljes mértékben azt a „pozitív realitást”, amely a Monostorra jellemző.

2. A fehér lap módszerét alkalmaztuk, azaz az alanyokat arra kértük, hogy egy üres lapra rajzolják le a Monostort. Ahhoz, hogy a térképek összehasonlíthatóak legyenek egy bizonyos mértékű standardizálást vezetünk be, amelyet az interjúvezető kérdései jelentettek, azaz szóban, instrukció jelleggel elmondtuk, hogy mit szeretnénk látni a lapon (lásd Letenyi, 2004:167)

3. Ezúttal köszönettel tartozom azon első és másodéves szociológia és antropológia szakos diákoknak akik szakmai gyakorlatuk révén részt vettek a kutatásban és akik lelkesedésükkel és érdeklődésükkel nagymértékben hozzájárultak a téma jobb és pontosabb megértéséhez.

4. Ezzel a fogalommal írta le a szocialista rendszer az ország társadalmi-gazdasági szerkezetének modernizálását célzó törekvéseket, amelynek keretében az ország összes településére kiterjedő területrendezési tervet dolgoztak ki. Ez a szisztematizálási terv tartalmazta egyrészt a falvak modernizálását vagy felszámolását másrészt pedig a városok átépítését és létező ökológiai rendszerének átstrukturálását (ide sorolható bizonyos városrészek lebontása és panelekből álló lakónegyedek építése).

Bővebben lásd az e lapszámában közölt Aluaş tanulmányt.

5. Ilyenek voltak a Dónáth út, Hóstátok, Györgyfalvi út és környéke, Kálvária, Sáncaja stb.

6. Ilyen lakótelepek az Irisztelep, Hősök tere (Mărăşti), Tóköz (Între Lacuri), Györgyfalvi negyed (Gheorgheni), Hajnal negyed (Zorilor), Monostor valamint a Donát negyed (Grigorescu).

7. A Dónát és a Györgyfalvi negyed építését megközelítőleg egyszerre kezdték el a 60-as évek elején, a Györgyfalvi negyedet a 80-as évek végéig folyamatosan építették. A Monostori lakónegyed építését 1970 decemberében kezdik el, 1989 decembere befejezetlenül éri, közben felépítik a Hajnal negyedet valamint 1980-1985 között lebontják a Kül-Magyar és Kül-Közép utcai Hóstátokat és helyébe is lakótelepet építenek (Marasti tér), amelyet a rendszerváltás hasonlóan befejezetlenül ér (Gaál, 2001:425-429).

8. 1999-ben Kolozsvár lakosságának 19 százaléka lakott magánlakásban, 81 százaléka pedig tömbház-lakásban, olyan laká-

sokban, amelynek átlagterülete 34,9 négyzetméter, az egy személyre jutó lakófelület pedig 12 négyzetméter (PUG, 1999).

9. Az érintetlenség szó szerint érthető, hiszen hogyha adott ház, utca vagy környék nem került a „bontó osztag” napirendjére ez teljes feledéssel járt, semmilyen infrastrukturális vagy egyéb beruházást nem eszközöltek. A gázvezetékekkel való teljes lefedettséget a város csupán a 90-es években valósította meg, ugyanakkor ma is vannak a városnak olyan részei ahol a víz és a szennyvíz csatornázás nincs bevezetve, az utak egy része pedig esetleg kövezett.

10. E két időszak Kolozsvár esetében jól körülhatárolható, viszont pár éves eltéréssel e trendváltás nem csupán Kolozsvár, hanem az országos városépítésben is megfigyelhető.

11. E kívülről befele haladó építkezés elsődleges logikája az volt, hogy így kezdetben nem kényszerültek arra, hogy a város valamely részén lebontsanak házakat, így egy nagy tömeget lakásnélkülivé téve (Pásztor, 2003).

12. A panelek felépítése után a területrendezést legtöbbször az oda költöző lakók „vállalták magukra”. Ez gyakran azt jelentette, hogy a ház közvetlen közelében garázsokat és zöldséges kerteket hoztak létre. Habár ezen építmények ma nem túlságosan közkedveltek, érdemük viszont hogy elfoglalták a tömbházak közötti sárforrásokat, amelyek az egykori Monostort összevesszhetetlenné tették.

13. Nyárfa sor és Monostor Kertek

14. A Monostorral való összehasonlításban leggyakrabban a Mărăşti tér jelenik meg. Fiatalokkal készített interjúkban gyakran megjelenik, hogy ezen ellentétek nem csupán mentálisak, a két negyed felsőbbrendűsége a negyedközi „bandaharcok” tétje.

15. Egy 1999-es, a BBTE Szociológia Tanszéke által készített kérdőíves kutatás adatai szerint az elköltözni szándékozók 28 százaléka ugyanabba a negyedbe költözne. Ez az arány a monostoriak esetében valamivel magasabb meghaladja a 30 százalékot. A minta elemszáma N-984, a Kolozsvár felnőtt lakosságára nézve életkor, iskolázottság, lakóhely és lakás típusa szerint reprezentatív, a hibaszázalék +/- 3%.

16. A kolozsmonostori bencés apátság temploma, amely a Monostor szélén található. Először Szent László idején létesült itt Benedek-rendi apátság, elpusztult a tatárjárás idején, amelyet IV Béla újraalapított. A Budai Nagy Antal vezette parasztfelkelés idején itt kötöttek egyezséget a felkelőkkel. Az 1920-as években a templomot 25 évre átadták a román görög katolikusoknak, majd az ortodox egyház fennhatósága alá került, 1990-ben kapta vissza a római katolikus egyház.

KÖNYVÉSZET

*** *TEMA Plan Urbanistic General Fundamentarea unei strategii de dezvoltare (Általános Urbanisztikai Terv. Egy fejlesztési terv megalapozása)*. Primăria Municipiului Cluj, DFIS, Evidența Imobile, belső kiadvány, 1999.

Belkis, Dominique–Coman, Gabriela–Sârbu Corina–Troc Gabriel: Construirea urbană, socială și simbolică a cartierului Mănăștur. (A Monostor negyed urbanisztikai, társadalmi és szimbolikus felépítése). In *Idea 2003/15–16* p. 135–159, 2003.

Cséfalvay Zoltán: *A modern társadalomföldrajz kézikönyve*. Budapest, 1994, IKVA Könyvkiadó.

Gaál György: Kolozsvár kétezer esztendeje dátumokban. In *Dáné Tibor Kálmán–Egyed Ákos–Sípos Gábor–Wolf Rudolf (szerk.): Kolozsvár 1000 éve*. p. 376–435, Kolozsvár, 2001, Erdélyi Múzeum Egyesület.

Downs, Roger M.–Stea, David: Térképek az elmében – Gondolatok a mentális térképezésről (Részlet). In *Letenyei László (szerk.): Településkutatás*. p. 593–613, szöveggyűjtemény, Budapest, 2004, L'Harmattan.

Gottdiener, Mark: *The New Urban Sociology*. New York–San Francisco–St. Louis, 1994, McGraw-Hill Inc.

Kligman, Gail: *Politica duplicității. Controlul Reproducerii în România lui Ceaușescu (A duplicitás politikája. Születésszabályozás a Ceaușescu Romániájában)*. Bukarest, 1998, Humanitas.

Lazăr, Marius: Cluj 2003 – Metastaza ostentației. Ilustrate în alb și negru din Clujul tricolor. (Kolozsvár 2003 – Fehér-fekete képeslapok a nemzetiszínű Kolozsvárról. In *Idea 2003/15–16*. p. 125–134.

Letenyei László: *Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása*. Budapest, 2004, L'Harmattan.

Mihali, Ciprian: Dreptul la oraș. (A városhoz való jog). In *Idea 2003/15–16*. p. 121–124

Pásztor Gyöngyi: Slumosodás és elszegényedési folyamatok Kolozsváron. In *Erdélyi Társadalom 2003/1*. p. 51–66.

Pillich László: *Városom évgyűrűi*. Kolozsvár, 1985, Kritetion Könyvkiadó.

Planwerk: Mănăștur – Oriente în masă. (Monostor – eligazodás a tömegben). In *Idea 2003/15–16*. p. 160–165.

Szelényi Iván: *Városi társadalmi egyenlőtlenségek*. Budapest, 1990, Akadémiai Kiadó.

Troc, Gabriel: „A tömbházak mögött” avagy a munkásnegyedek jelenlegi állapotáról. In *WEB 2003/11*. p. 9–13.